

Nová náboženská hnutí

Dušan Lužný

Fenomén nových náboženských hnutí je spojen se specifícností situace euroamerické kultury druhé poloviny XX. století. V tomto období je silně pociťována erose legitimacy moderní kultury a dochází k zesílení pocitu probíhající fundamentální změny.

Příčiny krize legitimacy moderního světa mohou být nahlíženy různě. Podle amerického sociologa Roberta N. Bellaha, který analyzoval náboženské a sociální oživení 60. let, je to kolaps dvou interpretací skutečnosti, na kterých stojí moderní americká (a nejen americká) společnost - utilitárního individualismu a náboženství vycházející z bible.

Ve své podstatě šlo v 60. letech o krizi smyslu – o náboženskou krizi s různými sociálními a kulturními souvislostmi. Utilitární individualismus již nebyl schopen poskytnout smysluplný vzorec osobní a sociální existence. Zdůrazňováním maximalizace osobních zájmů zcela ignoroval existenci sociálního, přetvořil všechno na prostředky a zkorumpoval i biblickou tradici, která se tak pro mnohé stala pouhým prostředkem pro maximalizaci individuálních zájmů. Proto kriticismus 60. let odmítal nejen výsledky moderní sekulární společnosti (rozbití tradic, narušení rodiny a venkova, nárůst ekonomických a společenských sil, které nemohou být uspokojivě pochopeny a převedeny do termínů vlastního vědění a způsobů žití) spojené s působením utilitárního individualismu, ale byla také odmítnuta tradice biblických náboženství, která se zdála být pevně svázána s vládnoucím status quo.

Snahy o vytvoření humánnější alternativy vůči stávajícímu sociokulturnímu systému nabývaly různé podoby a sledovaly různé cíle – od politického boje za celospolečenskou emancipaci (např. New Left) až po zintenzivnění individuálních prožitků (např. hippies). Zkušenosti z 60. a počátku 70. let nepřispěly k uskutečnění reálné sociokulturní alternativy vůči dominantnímu systému; jejich výsledkem však bylo zřetelnější uznání práva být odlišný. Toto rozšíření legitimacy diferentního platí jak v rámci naší kultury (alternativní životní styly,

kontrakultura apod.), tak interkulturně (otřesení legitimacy hierarchické dominance euroamerické kultury nad ostatními kulturami).

K sociokulturní situaci euroamerické kultury počátku 21. století neodmyslitelně patří kulturní a náboženská pluralita. Její součástí je i vznik a působení nepřeborného množství náboženských skupin, která jsou označována různým způsobem, avšak nejčastěji se o nich hovoří jako o sektách nebo o nových náboženských hnutích.

Sekty nebo nová náboženská hnutí?

Jakkoliv je slovo *sekta* velmi často používáno, jeho význam není zcela přesně dán. V latině, ze které se slovo sekta dostalo do dalších jazyků, znamená „směr“, „strana“ (politická) či „škola“ (filozofická) a je odvozováno od *sequor* (následuji) nebo *seco* (řežu, krájím, sekám, dělím). Tento původní význam slova sekta není tedy jednostranně negativní, ale spíše označuje určitý názorový proud, který se nějak odděluje od jiného, převládajícího ideologického systému. V latinském překladu Bible (v Novém zákoně) se toto slovo objevuje tam, kde se v řeckém textu nachází slovo *hairesis* (znamenající „výběr“, „volba“). Zpočátku tedy mělo latinské slovo *secta* i řecké *hairesis* (ve kterém slyšíme i v češtině známé označení „hereze“) neutrální význam. Postupem času však díky teologickým sporům v rámci křesťanství získaly tato slova jasně negativní obsah a sloužila k označování náboženských skupin, které se výrazným způsobem odlišovaly od dominantní církevní nauky a praxe, a byly z tohoto důvodu také odmítány. Zde leží pravděpodobně zárodek dnešního, jednoznačně negativního významu slova sekta, které bývá často užíváno tehdy, když chceme o nějaké skupině říci, že je nebezpečná, fanatická a uzavřená.

S jistým zjednodušením lze říci, že slovo sekta je v dnešní době užíváno několika základními způsoby:

a) V žurnalistice (resp. v její méně kvalitní části) jsou jako sekty označovány jakékoliv náboženské skupiny, se kterými jsou spjaty nějaké skandály - od vymáhání peněz přes podivné oblečení a ještě podivnější styl života členů skupiny až po sebevraždy. Vážnou chybou novinářů je jejich senzacechtivost, která je pak vede k přílišnému zdůrazňování negativních rysů některých náboženských skupin a jejich nemístnému zobecňování na jiné skupiny. Častými tématy novinářů je individuální nesvoboda členů těchto skupin či přílišný (ekonomický či politický) vliv sekt ve společnosti.

b) Pro teologii (resp. křesťanskou teologii) jsou sekty skupiny, které se výrazným způsobem odlišují od základů křesťanské věrouky (např. víry v Boha jako všemocného a jediného Stvořitele, v Ježíše Krista jako jeho syna, v Ducha svatého apod.), či naopak příliš zdůrazňují některé její prvky (např. očekávání brzkého konce světa) nebo chápou bibli doslovným způsobem.

c) Sociologie a religionistika se na rozdíl od předchozích dvou přístupů snaží přistupovat k těmto náboženským skupinám nezaújatě. Zatímco kritici sekt (z řad novinářů, teologů, lékařů apod.) se jednostranně zaměřují na problematická a někdy jasně negativní stránky těchto náboženských skupin a snaží se jejich působení ve společnosti omezit, vědci se orientují na popis a výklad jejich vzniku a působení, analyzují organizační strukturu skupiny, proces konverze (příklonu jedinců k dané skupině) apod. Působení těchto skupin nechápou primárně jako psychosociální patologii, ale jako výraz určitých sociálních a kulturních podmínek. Vědomi si komplikovanosti celé problematiky používají pak sociologové a religionisté pro tyto náboženské skupiny místo jednoznačně negativního označení „sekta“ spíše neutrálnější termíny jako např. „nová náboženství“ (resp. „nová náboženská hnutí“) či „netradiční religiozita“ (resp. „nová religiozita“).

Také pojmy *nová náboženství* či *netradiční religiozita* nejsou nejhodnější. Mají však přinejmenším dvě velké výhody: a) vyhýbají se apriorním odsudkům a často bezpředmětné kritice tzv. sekt; b) naznačují motivaci vzniku těchto skupin a vstupu jedinců (především mládeže) do nich. „Nová“ a „netradiční“ totiž poukazují na alternativní a do jisté míry protestní charakter těchto skupin; ukazují na nespokojenost některých jedinců s již zavedenými náboženskými institucemi a jejich snahou najít pro sebe vyhovující, autentickou podobu náboženství. A to jsou právě charakteristiky, které činí „nová náboženství“ či „netradiční religiozitu“ (chcete-li také „sekty“) atraktivní především pro dospívající mládež.

Náboženská hnutí vznikají jako výraz snahy změnit systém víry, hodnot, symbolů a praktik. Jde tedy o pohyb již ve svých základech značně konfliktní. Nejen míra sociálního napětí mezi novou náboženskou skupinou a okolní společností, ale především orientace tohoto náboženského konfliktu, je určujícím prvkem pro vymezení nových náboženských hnutí. Je třeba rozlišit zda jde o konflikt uvnitř již existující náboženské tradice nebo zda jde o formování nového náboženství. Jinými slovy, zda jde v případě náboženské skupiny o sektu nebo o kult.

Pod pojmem *sekta* zde chápeme určité etapy ve vývoji náboženské skupiny 1. vzniklé jako důsledek hereze v rámci domácích náboženských tradic, 2. nemající rozvinutou byrokratickou strukturu a nevytvářející vyšší organizační jednotky, přičemž je tato skupina 3. v konfliktu se sociálním prostředím, ve kterém existuje, a 4. členství je dáno volným aktem.

Kult je označení pro počáteční etapu vývoje náboženské skupiny, která nevznikla v důsledku odštěpení od domácí náboženské tradice, která má být očištěna (jak je tomu v případě sekty), ale vznikla jako 1. výraz snahy zavést nové náboženství. Stejně jako v

počátečním období sekty, také kult 2. nemá rozvinutou byrokratickou strukturu, 3. je v konfliktu se svým sociálním okolím, a také s převládající domácí náboženskou tradicí.

Základní rozdíl mezi sektou a kultem lze vyjádřit slovy dvou význačných současných sociologů náboženství Rodneyho Starka a Williama Bainbridge: sekty jsou deviantní hnutí, která existují uvnitř nedevariantní náboženské tradice, kulty jsou deviantní náboženská hnutí v rámci deviantní náboženské tradice. Kult může představovat buď náboženskou inovaci (na základě prvků domácí tradice vytváří nové náboženství), nebo náboženský import (snaha domestifikovat cizí náboženskou tradici, byť v modifikované formě). V případě náboženské inovace jde o revitalizaci již existující, dominantním náboženským systémem potlačené religiozity. Kulty náboženského importu představují často určitou část nebo modifikaci v jiné kultuře zavedené náboženské tradice. Příkladem náboženské inovace může být západní esoterika, spiritismus, ale také satanismus. Náboženský import je představován např. hnutím Hare Kršna, jóga, různými buddhistickými skupinami atd.

Avšak pro řadu nových náboženských hnutí, je typická tendence k synkrezí. Prvky různých náboženských a sociokulturních tradic jsou spojovány ve snaze vytvořit náboženský systém, který by syntetizoval náboženská poznání různých kultur. Jako klasický příklad uveďme proud označovaný jako New Age, který může představovat směsici mnoha různorodých náboženských hnutí a tradic (mnohé z nich byly v tomto textu zmíněny) včetně modifikovaných tradic náboženství přírodních národů (šamanismus, magie, kouzelnictví), astrologie apod.

Fenomén kultů je zřetelným výrazem odklonu jisté části věřících od tradičních institucionalizovaných církví. Není výrazem snižování religiozity, ale projevem změněných sociokulturních podmínek hospodářsky rozvinutých liberálních společností. Vedle kultů, které jsou do jisté míry organizovány, se v situaci individualizace náboženských prožitků objevují kulty, které prakticky nepředstavují žádnou formu organizovaného náboženského

hnutí a u kterých se „příslušnost“ ke kultu projevuje značně neformálně - návštěvami přednášek, nákupem knih, časopisů, hudebních nahrávek apod., popř. účastí na různých výcvikových a školicích kurzech. Tak je tomu často např. u kultu UFO, hnutí léčitelů, astrologie, psychotroniky, New Age.

Náboženský konflikt

Náboženská změna, která je obsažena v samotné existenci nových náboženských hnutí je příčinou poměrně intenzivního náboženského konfliktu. Napětí mezi sektou či kultem a jejich sociálním prostředím (zahrnující jak sekulární společnost, tak zavedené církve) má různý charakter a nabývá různé intenzity. Nová náboženská hnutí posilují obraz vlastní výjimečnosti kritikou církevní akceptace sekulární společnosti a kritikou samotné sekulární společnosti. V případě některých kvazireligiozních hnutí se tento aspekt transformuje do podoby kritiky fyzikálně mechanistického paradigmatu vědy a myšlení (transpersonální psychologie) nebo do kritiky instrumentálně racionální technologie a ideologie pokroku (zelené náboženství).

A naopak, kulty jsou velmi často prezentovány jako fanatické nebezpečné destruktivní skupiny, kde dochází k vymývání mozků a ke ztrátě vlastní identity věřícího. V této souvislosti kritici nových náboženství poukazují na tragické případy.

Prvním velkým případem, který šokoval veřejnost, byla hromadná sebevražda devíti set členů náboženské skupiny *Svatyně lidu* (Peoples Temple) v listopadu 1978 v Jonestownu v Guayaně. Skupinu založil a vedl James Warren Jones, který se narodil 13. května 1931 v městečku Lynn, ve státě Indiana (USA). V roce 1950 se stal pastorem Somerset Southside Church v Indianapolis. Poté co získal dostatečné finanční prostředky, založil v roce 1956 na North New Jersey Street v Indianapolis první Peoples Temple.

Adoptoval sedm dětí, z nichž některé byly černošského, jiné asijského původu. Prováděl aktivní misijní činnost především mezi černochoy a chudými a snažil se o úzké sepětí jejich rodinného života se životem církve. V roce 1963 se jeho organizace, jejíž plný název byl Peoples Temple Full Gospel Church, stala kongregací baptistické církve Disciples of Christ (Učedníci Kristovi). V roce 1965 byl Jones ordinován pastorem. V této době hodně cestoval a také navštívil Brazílii, kde obhlédl místo určené pro přežití v případě atomové války. Během této cesty navštívil krátce Guayanu.

V letech 1965 až 1972 žil Jones se svými stoupenci v malé komunitě asi 125 mil severně od San Francisca (Redwood Valley), kde spolupracoval s místními původními obyvateli v oblasti Mendocino a spravoval tři rekonvalescenční střediska a chlapecký domov. V roce 1967 se stal ředitelem Mendocino and Lake Countries Legal Services Foundation.

V roce 1972 se přestěhoval do San Francisca, kde začal vydávat noviny Peoples Forum a vystupoval ve značně sledovaném třicetiminutovém programu jedné náboženské rozhlasové stanice v San Franciscu. V té době již měl poměrně mnoho oddaných stoupenců, a to i přesto, že jeho působení bylo již tehdy označováno jako extremistické. Jones se považoval za Boha (reinkarnaci Krista a Lenina), jenž má moc vracet mrtvé zpátky do života. Do této doby (1976) se datuje první pokus vyzkoušet oddanost svých stoupenců nácvikem sebevraždy.

V roce 1973 získal od guayanské vlády asi 27 000 akrů země, kde vytvořil o rok později Jonestown – středisko pro své členy a zemědělskou komunu. Odešel sem asi s osmi sty svými přívrženci v roce 1977, když na něj ostře útočily sdělovací prostředky v San Franciscu obviňující ho z extremismu a manipulace se svými členy. Lidé, kteří Jonestown opustili, tvrdili, že zde často docházelo k nácviku masové sebevraždy. Na základě těchto zpráv se zorganizovala skupina označovaná jako Concerned Relatives Committee, která kontaktovala kongresmana Lea Ryana, který se již dříve zabýval činností Peoples Temple.

Ryan spolu s devíti novináři, dvěma spolupracovníky a s několika členy Concerned Relatives Committee odjeli v listopadu 1978 do Guayany, aby navštívili Jonestown. Návštěva se uskutečnila 17. listopadu. V okamžiku, kdy Ryan a jeho spolupracovníci narazili na členy hnutí, kteří prohlásili, že chtějí Jonestown opustit, vznikl ostrý konflikt. Kongresman Ryan a čtyři členové jeho týmu byli zabiti, dalších jedenáct členů výpravy bylo zraněno. V noci na 18. listopad pak zemřelo přes devět set osob (včetně dětí), které byly buď zabity nebo spáchaly sebevraždu vypitím nebo vpíchnutím jedu.

Dalším podobným případem, který si získal velkou pozornost veřejnosti, byl osud skupiny přívrženců Davida Koreshe (vlastním jménem Vernon Howell) v roce 1993. Skupině se podařilo shromáždit na ranči Apocalypse nedaleko městečka Waco ve státě Texas (USA) velké zásoby zbraní. Tím na sebe upozornili FBI, která obklíčila celý ranč a přes padesát dní jej obléhala. Výsledkem závěrečného útoku jednotek FBI byl požár, při kterém zahynula většina členů komunity.

Řád Chrámu slunce je dalším případem kolektivní sebevraždy. 5. října 1994 bylo ve vyhořelém venkovském stavení v Cheiry (Švýcarsko) nalezeno třiadvacet ohořelých těl a ve zbytcích chat ve vesničce Grangessur – Salvan (Švýcarsko) dalších dvacet pět ohořelých těl členů Řádu Chrámu slunce. Organizaci vedl Luc Jouret, který se narodil v roce 1947 v Belgickém Kongu (dnes Zaire). V roce 1970 začal studovat v Bruselu lékařskou fakultu se zaměřením na homeopatii a v roce 1984 založil v Ženevě Řád Chrámu slunce, který čerpá z rosikrucianství. Kolektivní sebevražda členů této skupiny se od roku 1994 opakovala každoročně.

O zcela novou dimenzi diskuse o nebezpečnosti některých náboženských hnutí se postarala japonská skupina Óm šinri kjó. Ve snaze destabilizovat japonskou společnost, provedla 20. března 1995 atentát v tokijském metru, při kterém v podzemí rozptýlila otravný bojový plyn sarin. V důsledku útoku zahynulo dvanáct osob a dalších 5 500 osob se

přiotrávilo. Za další měsíc následovalo rozptýlení bojové otravné látky fosgen v metru v Jokohamě. Podle nauky skupiny dojde v roce 1997 k apokalypse, kterou přežijí jen členové této náboženské skupiny vedené Šokó Asaharou.

Zatím posledním, hojně diskutovaným, tragickým případem (z března 1997) je sebevražda třiceti devíti členů skupiny *Nebeská brána* (Heaven's Gate) v kalifornském Rancho San Fernando. Členové tohoto UFO kultu, většinou počítačová odborníci, věřili, že Hale-Boppova kometa je znamením a že společně s kometou putuje vesmírem kosmická loď mimozemských civilizací. Sebevražda měla být způsobem nalodění se na tento koráb a nezbytným prostředkem k dosažení království nebeského.

Také v českých podmínkách najdeme případy, které se staly předmětem vzrušených polemik. Nejvýznačnější z nich je patrně případ náboženské skupiny *Jana Dietricha Dvorského*. Jan Dvorský dospěl po přečtení knihy Abd-ru-shina Poselství Grálu v lednu 1991 k přesvědčení, že je to on, koho Bible nazývá Synem Člověka, že on sám je Parsifal Imanuel, zakladatel Říše Tisíce let. Napsal knihu *Syn Člověka. Mesiášovo živé Slovo k všemápravě světa* a založil společně se svou družkou Lucií Dvorskou náboženskou komunitu ve Hvozdcí a Podluhách u Hořovic. První větší pozornost na sebe hnutí upoutalo, když z komuny ve Hvozdcí byla 30. června 1994 na popud matky a za asistence policie odvezena členka komuny Eva Sadílková. Členové komuny demonstrovali na veřejnosti a vznesli obvinění ze zneužívání psychiatrie a porušování náboženské svobody.

Další problémy nastaly, když ve sdělovacích prostředcích vystoupili bývalí členové komuny, kteří skupině věnovali velké finanční částky a později z ní byli vyloučeni. Do kampaně proti J. Dvorskému se zapojila aktivně matka jeho družky Lucie, herečka Milena Dvorská, která svého zete obvinila z mentální manipulace své dcery a vnoučat. V lednu 1995 byl Jan Dvorský obviněn z ohrožování mravní výchovy mládeže, protože odmítl posílat své

děti do školy. Situace byla však právně komplikovaná, protože není vyjasněné otcovství dětí jeho družky Lucie. V poledních letech však mediální zájem o tuto skupinu opadl.

Náboženský konflikt okolo nových náboženských hnutí (sekt, kultů) dostává také institucionální ráz. Na jedné straně vznikají organizace bojující proti novým náboženským hnutím (organizace v sociologické literatuře označované jako anti-cult movement). Na straně druhé organizace ochraňující existenci nových náboženských hnutí a bojující proti anti-cult movement.

Nebezpečnost kultů (popř. sekt) je oblíbeným tématem mnoha studií, avšak je třeba si položit otázku, zda kulty neplní i pozitivní funkce, a pokud ano, pak jaké. Náboženská resocializace, tedy konverze, člena kultu bývá často výrazem náboženského protestu a kulty mohou představovat přijatelnou formu socializace „problémových“ a rebelujících jedinců. Etika mnoha konfliktních náboženských skupin je etikou, která je akceptována širším sociálním okolím – sexuální střídmost, odmítání drog, vyhýbání se násilí apod. Možným motivem konverze u některých členů kultů a sekt může být hodnota služby, snaha být netradičním způsobem užitečný nebo přísnější dodržování tradičních morálních norem. Kulty tak mohou být oblastí, kde si jedinec prostřednictvím života ve skupině, kterou okolní společnost vnímá jako deviantní, osvojuje nedevariantní hodnoty této společnosti.

Zkušenosti ze zemí, kde akademický výzkum nových náboženských hnutí probíhá již delší dobu, ukazují na další rovinu konfliktu okolo nových náboženství – konflikt mezi tzv. odborníky na sekty (tedy členy anti-cult movement) a badateli zabývající se vědeckým výzkumem tohoto fenoménu. Vědci jsou osočováni z „vědecké nekorektnosti“, z „ospravedlňování sekt“ apod. Tento vývoj lze předpokládat i v našich poměrech.

Přes všechny konflikty, jenž existence nových náboženských hnutí sebou přináší (a nebo právě kvůli nim), lze konstatovat nárůst počtu hnutí. K poměrně překvapivému závěru došel Rodney Stark: ve srovnání s USA je Evropa zaplavena nestandardními náboženskými

hnutími. Počet center indických a východních kultů je v přepočtu na počet obyvatel v západní Evropě vyšší než ve Spojených státech.

V České republice došlo v letech 1989-91 k prudkému nárůstu zájmu veřejnosti o alternativní náboženské (ale i sociální) ideje. V tomto období existovala poměrně silná otevřenost vůči „netradičním“ přístupům. Následný vývoj však směřoval k prosazování konzervativnějších přístupů a k posílení materiálních hodnotových orientací. Zájem široké veřejnosti o alternativní náboženské ideje (ale také o alternativní životní styl) sice opadl nebo se redukoval na konzumní percepci těchto idejí, avšak vedle toho dochází k dalšímu rozšiřování spektra náboženských skupin, které v této práci označujeme jako kultury. Lze říci, že každou chvíli vzniká v našich podmínkách další náboženská skupina neortodoxního a „netradičního“ zaměření.

Některé náboženské skupiny a hnutí

V České republice působí řada malých náboženských a spirituálních skupin. Řada z nich na veřejnosti vůbec nevystupuje a v řadě případů skupiny po krátké době zanikají. Počty členů kolísají od několika osob až po několik stovek. Následující skupiny a proudy patří mezi nejvýznamější z náboženských menšin, které nejsou státem registrovány jako církve či náboženské společnosti.

Církev sjednocení

Oficiální název zní Sdružení Ducha Svatého pro sjednocení světového křesťanstva. U zrodu této organizace stál reverend Sun Myung Moon, který je považován za nového mesiáše. Ježíš byl Syn Boží, ale protože byl ve své misi neúspěšný, zmocnil Bůh reverenta Moona, aby napravil nejen věci duchovní, ale také sociální, ekonomické a politické. Církev vznikla v

roce 1954 v Koreji. Dnes působí v mnoha státech světa. Hlavním posvátným textem je *Boží princip*.

Rodina

Náboženské hnutí známé také pod názvem Rodina lásky nebo Boží děti vzniklo k roce 1968. Založil ji v USA David Berg. Jde o poměrně konfliktní náboženskou skupinu, která vyrostla z programu radikálního odmítnutí stávajícího sociálního pořádku. Hnutí je známé svojí "sexuální politikou", kdy je sex chápán jako prostředek misijní činnosti.

Letniční hnutí (hnutí charismatické obnovy)

Do této skupiny patří mnoho křesťansky orientovaných skupin snažících se o osobní obrození a prohloubení náboženského zážitku. Velkou roli zde hraje dar boží milosti, který se projevuje zvláštními stavy - mluvením jazyky, uzdravováním apod. Členové hnutí se organizují v malých skupinkách, které mají často pouze dočasný charakter. Vedle toho existují stabilní skupiny jako např. Svobodná církev Voda života či Křesťanská společenství, a komunity, z nichž nejznámější je komunita Blahoslavení (sídlo v Dolanech u Olomouce) a komunita Emmanuel (v Brně). Hnutí je ze strany velkých církví víceméně tolerováno. Z této tradice vychází i Apoštolská církev v České republice.

Poselství Grálu

Hnutí navazuje na tradici západní esoteriky, zvláště pak rozvíjí středověkou legendu o svatém Grálu, tedy nádoby, která sloužila Kristovi při Poslední večeři a do kterého byla zachycena jeho krev v okamžiku ukřižování. Novověké hnutí Grálu založil Oskar Ernst Bernhardt (1875-1941), který je znám jako Abd-ru-shin. Hnutí v České republice působí, nevystupuje však aktivně na veřejnosti. K tradici hnutí se hlásí také skupina kolem Jana Dietricha Dvorského, který se sám prohlásil za Syna Člověka - Parsifala. Hlavní linie hnutí se však od této skupinky distancovala.

Muslimská obec

Muslimové jsou na území dnešní České republiky přítomni již od dob Rakousko-uherské monarchie, kdy sem přicházeli především z Bosny. V roce 1934 vznikla v Praze Muslimská náboženská obec (Al Ittihad Al Islami), která si mimo jiné již tehdy jako svůj první úkol vytkla výstavbu mešity v Praze. Tohoto cíle bylo dosaženo až v roce 1998, kdy byla v Brně otevřena první mešita na území ČR. Muslimové žijící v ČR jsou tvořeny dvěma skupinami - cizinci, pro které je islám jejich původní náboženství a čeští konvertité, kteří se přiklonili islámu dobrovolně v dospělosti.

Baháí

Svémi kořeny vychází z islámského reformismu. Za zakladatele je považován Mirza Husajn Ali (1817-1892), známý též jako Baháulláh (Sláva Boží). Hnutí hlásá náboženský univerzalizmus - snaží o sjednocení všech náboženství a sjednocení celého lidstva. Hlavní středisko hnutí, tzv. Mezinárodní dům spravedlnosti, je v Haifě v Izraeli. Na regionální úrovni pracují Místní duchovní rady, které jsou v rámci jedné země řízeny Národní duchovní radou. V českých zemích hnutí působí od poloviny 19. století. V roce 1928 vznikla v Praze první komunita. V letech 1939-45 a v 60.-70. letech byla činnost hnutí zastavena a znovuobnovena v roce 1990.

Jóga

Jde o poměrně značně vnitřně diferencovaný proud - od nejpobulárnější cvičení nízkých stupňů hathajógy, která se provádějí v mnoha sportovních organizacích až po vysoké stupně různých jógických systémů omezené na poměrně malé skupinky osob. Ačkoliv je joginské hnutí tvořeno mnoha systémy, které se od sebe liší především prostředky, na které jednotlivé

skupiny kladou hlavní důraz, v hlavních cílech si jednotlivé systémy neodporují - jde o cestu směřující ke "spojení", "sjednocení", tj. o uskutečnění "božství" v člověku. V ČR pracuje mnoho joginských skupin s různým zaměřením, často buddhistickým.

Višva Guru Díp Hindu Mandir – Jóga v denním životě

Jednu ze skupin, které se v České republice zabývají jóginskou praxí, tvoří lidé cvičící podle systému Jóga v denním životě, jehož autorem je Swámí Mahéšvaránanda. Tento náboženský učitel se narodil v roce 1946 v indické vesnici Rúpávás a od roku 1972 žije ve Vídni. Ve stejném roce přijíždí také do Československa a od té doby sem pravidelně jezdí. Systém Jóga v denním životě je vybudován pro potřeby západních zájemců o jógu a snaží se spojit všechny oblasti lidského života - duševní, fyzickou, sociální. Praxe spočívá vedle cvičení ásan, v práci s mantrou (posvátnou slabikou či slovem), v meditaci, modlitbě, úpravě stravy, v posilování pozitivního myšlení, práce s kundalíni energií. Střediskem hnutí v ČR je komunita na zámku v jihomoravské obci Střilky.

Sahádža jóga

Tento systém vypracovala a dodnes vyučuje v mnoha zemích světa žena, která je označována jako Šrí Matadží Nirmala Déví (Velká Matka Nirmala). Narodila se v Indii v roce 1923 a sahádža jógu vyučuje od roku 1970. Podle její nauky žijeme dnes ve velmi příhodné době k dosažení cílů jógy. Zatímco dříve byla jóga pěstována osamělými jogíny, kteří žili izolováni v horách a měli jen několik málo žáků, které vedli k oživení kundalíni a k otevření čakr, došlo v průběhu vývoje lidstva k tomu, že se tyto čakry postupně otevíraly, a to na kolektivní úrovni. K vyvrcholení vývoje došlo podle sahádža jogínů 5. května 1970, kdy Šrí Matadží Nirmala Devi otevřela poslední sedmou čakru. Tím otevřela možnost, aby všichni lidé dosáhli sjednocení svého Já s Universem, své kundalíni s vesmírnou silou

paramačajanjou. Proto dnes již lidé nemusí podstupovat tvrdou askesi, jak to dělali jogíni v minulosti.

Ánanda Marga

Hnutí Ananda Marga ("cesta blaženosti") založil v roce 1955 Šrí Šrí Anandamurti, původním jménem Prabhát Randžan Sarkár. U nás nese hnutí název Československá neo-humanistická společnost a sama udává jako své zaměření sociálně ekologickou mantra jógu.

Haré Kršna hnutí

Uctívání boha Kršny vycházející z tradičního indického kultu bhakti (oddané, vroucí lásky k osobnímu bohu) je na Západě spojeno s organizací International Society for Krishna Conciousness (ISKCON, Mezinárodní společnost pro uvědomování si Kršny), kterou založil A.Č. Bhaktivédanta Swami Prabhupáda. Nejdůležitější rituální praxí členů hnutí je džapa - zpěvné pronášení Haré Kršna mantry, tedy svatých jmen Boha. V České republice existuje několik středisek hnutí (Praha, Brno, Lázně Kynžvart, Lichnová), přičemž nejznámější je ekologická farma Kršnův Dvůr poblíž obce Chotýšany u Děčína.

Transcendentální meditace

V 60. letech velmi populární hnutí na Západě, jehož vliv však později poklesl. Autor systému Mahariši Maheš Jogi působil od roku 1959 v USA. Praxe Transcendentální meditace má vést ke zvýšení kreativity, získání klidné mysli, vyšší produktivitě a většímu úspěchu. Základem praxe je používání osobní matry. vypracoval učení a praxi, která byla určitou dobu značně populární v západní Evropě a USA. U nás tento systém zatím nezískal větší množství stoupenců.

Osho

V současné době se i u nás začínají organizovat skupinky vyznavačů nauky a náboženské praxe, jejíž autorem je Šrí Radžníš (Rajneesh) označovaný též jako Bhagwan nebo Ošo (Osho). Jeho nauka je specifickou směsicí hinduismu, džinismu, buddhismu, tantrismu, zenového buddhismu a taoismu. Známý je důraz, který je v tomto hnutí kladen fyzickým, a zvláště pak sexuálním, praktikám. Hnutí pracuje s mnoha meditačními technikami, z nichž nejznámější je bezesporu ta, kterou Bhagwan označuje jako dynamická meditace. Jako příklad střediska, kde se praktikuje tento systém, mohou sloužit meditační centrum Shangri-La v Lažanech na Karlovarsku a Suguma Meditation Center v Lažánkách u Veverské Bítýšky.

Buddhistické skupiny

V českých zemích se dlouhou dobu buddhismus vyvíjel v těsném vztahu s některými oblastmi jóginského hnutí. V současné době v naší republice působí několik skupin, jejichž praxe vychází z různých tradic buddhismu: z theravády vychází např. Přátelé Dhammy, Bódhi, na tradici zenového buddhismu navazuje např. Společnost Sózán-Tózan nebo škola korejského zenu Kwan Um a z tibetského buddhismu vychází např. Šambala centrum Karma dubkji ling.

Scientology

Náboženská společnost založená v roce 1954 jako Scientologická církev je známá také pod světským názvem dianetika. Orientuje se na "péči o duši", což představuje snahu rozvinout skryté duševní schopnosti jedince a dosáhnout úplné duchovní svobody. Jde o značně synkretickou formu náboženství čerpající z tradic asijských náboženství kombinovaných s některými přístupy západní psychologie. Hnutí je založeno na učení L. Rona Hubbarda (1911-1986).

New Age

Hnutí Nového věku (New Age) nepředstavuje organizovanou podobu hnutí. Jde o proud myšlení, ve kterém se prolíná mnoho prvků velké řady náboženských tradic (od keltského náboženství, přes šamanismus až k východním náboženstvím, zvláště taoismu). Svými kořeny hnutí sahá k okultismu, spiritismu a astrologii. Z astrologie také pochází představa, že vždy asi po dvou tisíci letech se Slunce dostává při jarní rovnodennosti do jiného souhvězdí zvěřetníku a tím se mění jeho vliv na osud naší planety. A právě v dnešní době dochází k přechodu Slunce ze znamení Ryby do znamení Vodnáře. Tím se mění kvalitativně charakter dnešní doby, včetně náboženství. Zatímco období Ryby bylo obdobím křesťanství, nový věk Vodnáře bude věkem nového náboženství. Součástí hnutí je silná orientace na ekologii a tzv. transpersonální psychologii. Celé hnutí stojí na představě změny paradigmatu myšlení od čistě mechanické vědy směrem k vědě nového syntetického typu, ve které má dojít ke spojení nejmodernějších technologií a poznatků moderní vědy s východní moudrostí a spiritualitou.

Nejvíce diskutované skupiny

V předcházející části byly krátce představeny některé význačné náboženské skupiny, působící v naší republice. Některé z těchto skupin si získávají větší pozornost masových medií, některé z nich menší. Mezi ty, na které je pozornost veřejnosti nejvíce zaměřena, patří skupiny a hnutí, které se nyní pokusíme přiblížit poněkud podrobněji.

Církev sjednocení

Oficiální název tohoto hnutí je Společenství Ducha svatého pro sjednocení světového křesťanstva (Holy Spirit Association for the Unification of World Christianity), je však známé

i pod označením Sjednocená rodina (United Family či Unified Family) nebo Církev sjednocení (Unification Church). Ve sdělovacích prostředcích a na veřejnosti se pro označení členů hnutí nejčastěji používá termín "moonisté" či "moonovci". Církev založil 1954 v Koreji reverend Sun Myung Moon [san mjung mún] (1920, vlastním jménem Yong Myung Moon), její význam výrazně vzrostl teprve s rozšířením na Západ po roce 1959.

Dle doktríny hnutí se o velikonocích roku 1936 Moonovi zjevil Ježíš, pověřil jej dokončením svého poslání, které začal před dvěma tisíci lety, a svěřil mu odpovědnost za vytvoření Božího království na zemi. Později Moon obdobným způsobem komunikoval např. s Abrahámem, Mojžíšem, Buddhou a rovněž se samotným Bohem.

Po 2. světové válce zahájil Moon svou misijní činnost v Severní Koreji v Pchjongjangu. Vzhledem k tomu, že jeho nauka obsahovala prvky silného antikomunismu, byl uvězněn a na dva a půl roku odeslán do pracovního tábora, odkud byl vysvobozen až během korejské války. Odjel do Jižní Koreje, kde začal hlásat své učení označované zde jako Tong Il. Na Západ, resp. do USA, se Moonovo učení dostalo v roce 1959 prostřednictvím misionářky Young Oon Kim, a teprve v roce 1971 do USA přicestoval také Moon.

Základním textem Církve sjednocení je Boží princip (Divine Principle), který představuje interpretaci Starého a Nového zákona na základě sdělení, jehož se Moonovi dostalo. Kniha byla zkompletována v roce 1972 jako Přednášky o Principu (Won-li Kang Non).

Základem nauky Církve sjednocení je rozlišení tří principů – principu stvoření, pádu a obnovy. Princip stvoření zdůrazňuje, že Bůh stvořil svět podle svého obrazu. Celek skutečnosti se tedy zakládá na bipolaritě a zákonu, podle kterého jsou jednotlivé entity uspořádány. Základní bipolaritu vyjadřují pojmy sunsang (vnitřní, neviditelný aspekt stvořeného světa) a hjungsang (vnější, viditelný aspekt stvořeného světa); vedle toho však existuje další bipolarita označovaná pojmy jin a jang. Bipolarita sunsang – hjungsang odráží vztah duše (mysli) a hmoty (těla), zatímco jin - jang vztah ženského a mužského. Bipolarity

zahrnují např. vztah Boha a lidstva, muže a ženy, subjektu a objektu, vnitřního a vnějšího, pozitivního a negativního. Přitom je dána hierarchie, která zaručuje pořádek ve světě - Bůh je nejvýše, uprostřed je muž a žena, a pod nimi je dítě. Důležité je poznání fundamentální, božské jednoty, tedy poznání, že v Bohu jsou všechny bipolarity sjednoceny - odsud též důraz na slovo "sjednocení".

Podle principu pádu byli první lidé Adam a Eva stvořeni, aby dali podle božských principů vzniknout populaci, která by milovala Boha a sloužila mu. Avšak archanděl Lucifer, který byl pověřen dohledem nad Adamem a Evou, začal žárlit na boží lásku k lidem a Evu „spirituálně“ svedl. Důsledkem toho byl fyzický styk Evy s Adamem a následné zrození Ábela a Kaina.

Princip obnovy ukazuje, že kvůli pádu Adama a Evy, kteří zklamali a nevytvořili ideální pár, je nutná obnova a vytvoření ideální rodiny. Protože Adam a Eva nenaplnili boží princip, musel Bůh seslat na zem druhého Adama – Mesiáše, jímž byl Ježíš. Ten měl společně s druhou Evou naplnit boží plán, vytvořit správnou rodinu a následně boží království na zemi. Avšak dříve než tak mohl učinit, byl ukřižován, a splnil tak jen část své úlohy - otevřel cestu k duchovnímu spasení, ne však ke spasení úplnému, které zahrnuje i materiální sféru, jež nadále zůstává pod vládou Satana. Proto Bůh seslal Třetího Adama – Sun Myung Moona, aby dokončil Ježíšovo poslání. (Masové svatby členů Církve sjednocení je tedy nutno vnímat jako Podle učení Církve sjednocení existuje mnoho znaků, které vedou věřící k přesvědčení, že reverend Moon je Třetím Adamem, Pánem Adventu a Mesiášem. Podle Božího principu (který Moona s Třetím Adamem jednoznačně neztotožňuje) přijde Pán druhého Adventu z Východu, přesněji z Koreje, přičemž druhý Advent začal krátce po 1. světové válce, což přibližně odpovídá Moonovu narození. Korea splňuje všechny podmínky nutné pro příchod nového Mesiáše. Je to země, která je díky své tradici dobře připravena na jeho příchod – je zde tradice oddanosti a pokory, a dokonce po dlouhá staletí šířena mesianistická víra. Od 15. nebo 16. století je totiž doložena existence prorocké knihy Chung Kam Nok, která obsahuje

tvrzení, že Mesiáš přijde právě z Koreje. Korea je navíc místem s intenzivním náboženským životem, kde působí mnohá náboženství. Ačkoli je pro Církev sjednocení nejdůležitější křesťanství, uznává, že i ostatní náboženství napomáhají na cestě k Bohu.

Výrazným argumentem posilujícím tvrzení o vyvolenosti korejského národa je jeho rozdělení na dvě části – Severní a Jižní Koreu. Podle knihy Boží princip totiž vyvolený národ, odkud vzejde Pán, musí být spojen, resp. musí tvořit hranici s oběma světy – světem Boha i světem Satana. Říše zla, říše Satana je identická s komunistickým režimem, kdežto demokratický svět je oblastí pod vlivem Boha. Nový Mesiáš musí konfrontovat jak říši boží lásky, tak říši Satanovy nenávisti, a hranice mezi oběma říšemi je identifikována s 38. rovnoběžkou rozdělující Koreu.

Vyvolený korejský národ musí položit základy pro definitivní oddělení od Satana tak, jak tomu bylo v případě Prvního a Druhého Izraele. V Prvním Izraeli připravili Izraelité toto oddělení svým utrpením, které zažívali více než 400 let v Egyptě, jenž představoval svět Satana. Totéž platí pro utrpení křesťanů v rámci Římské říše, která byla také manifestací Satanova světa. Stejně tak ve 20. století připravil vyvolený národ půdu pro druhý Advent. Třetím Izraelem je tedy Korea a její národ, který je svým utrpením pod vládou Japonska povolán k tomu, aby ji učinil současným centrem celosvětového spasení.

S činností Církve sjednocení je spojeno mnoho různých aktivit a organizací, které vykonávají jak neziskovou, tak podnikatelskou činnost. Církev řídí řadu nadací, ale také mnoho podniků po celém světě.

Na území České republiky působí tato organizace od roku 1969. V roce 1974 proběhlo se členy Církve sjednocení několik soudních procesů, v nichž byla naprostá většina členů komunistickým režimem odsouzena k vězení. Život církve byl plně obnoven až po roce 1989. Její ústředí je v Praze. Na základech učení reverenda Moona působí v České republice např. Federace rodin za mír ve světě a Akademie profesorů za mír ve světě.

Scientologie

V mnoha zemích světa působí nábožensko-psychoterapeutická skupina působící v mnoha zemích patří Scientologická církev, známá též pod svým světským označením Dianetika. Kolem tohoto proudu byla a doposud je vedena velmi bouřlivá diskuse.

Zakladatelem hnutí je Lafayette Ron Hubbard (1911-1986). Narodil se v Tildenu, ve státě Nebraska (USA). Studoval na George Washington University ve Washingtonu a zúčastnil se několika etnologických expedic zaměřených na studium přírodních národů. Poté se věnoval literární činnosti, psaní filmových scénářů a především science-fiction. Své sci-fi povídky publikoval od roku 1938, mezi jeho nejznámější díla patří *Děs* (Fear) z roku 1943. Během války působil v americkém námořnictvu.

V roce 1950 zveřejnil své základní scientologické dílo *Dianetika. Moderní věda o mentálním zdraví* (Dianetics, The Modern Science of Mental Health), které se snaží odhalit kořeny psychosomatických nemocí a napomoci odstranění zdrojů odchylek od racionálního myšlení. Základem je učení o analytické a reaktivní mysli. Analytická mysl představuje oblast, kam se ukládají naše zkušenosti, zážitky, pocity apod. Jde o mysl, z které lze tyto záznamy vědomě vyvolávat. Naopak reaktivní mysl je oblast nevědomí, kam se ukládají záznamy, které blokují úspěšné fungování analytické mysli a jedince. Tato oblast není pod volní kontrolou a v určitých situacích a na základě určitých podnětů mohou nevědomé zážitky nepříznivě působit na naše jednání, aniž bychom si toho byli zcela vědomi. Reaktivní mysl obsahuje tzv. engramy (úplné záznamy okamžiku tělesné bolesti či bezvědomí, včetně všech souvislostí a detailů tohoto okamžiku), sekundáry (záznamy okamžiků těžkých ztrát nebo hrozeb ztráty, které se úzce váží na záporné emoce, např. strach, smutek apod.) a locky (záznamy vědomého či nevědomého připomenutí engramu nebo sekundáru). V oblasti reaktivní mysli se pak vytvářejí řetězce (lock – sekundár – engram), které obsahují velké množství záporné energie, jež je příčinou mnoha poruch, nemocí a problémů. K odstranění

této negativní energie slouží dianetika, přičemž praktické použití dianetických metod se označuje jako auditing. Auditor (ten, který provádí auditing, tedy proškolený pracovník nějakého Dianetického centra) za použití vhodných otázek a přístroje označovaného E-metr, který identifikuje oblasti negativních zážitků, vrací klienta po jejich stopě a tím je odreagovává. Cílem praxe je clear, osoba, která se zbavila reaktivní mysli a je totálně svobodná.

Po vydání svého klíčového díla Hubbard založil Hubbard Dianetic Research Foundation v Elizabeth (New Jersey), které se později přestěhovalo do Los Angeles, pak do Witchity a následně do Phoenixu. Zde byla také v roce 1952 založena Hubbard Association of Scientologists. V roce 1954 vznikla v Los Angeles Church of Scientology, čímž vyvrcholila cesta od světské, psychologické dianetiky k náboženské Scientologii.

Scientologie rozšiřuje psychologickou nauku dianetiky o religiozní rovinu především v učení o thetanu, který představuje nejvlastnější duchovní podstatu jedince, duchovní bytost obývající materiální tělo. Thetan je síla, která vytváří nezákladnější části existence, tedy hmotu, energii, prostor a čas. Cílem Scientologie je v rovině individua dosáhnout stadia clear (čistý), a poté se stát operujícím thetanem (OT). Operující thetan je stav plné realizace duchovního potenciálu, je to stav úplné svobody a nezávislosti na čase a prostoru. To má být, jak zdůrazňují scientologové, cílem všech velkých filosofických škol. Na úrovni celospolečenského života je proklamovaným cílem učinit lidi šťastnějšími, schopnějšími, etičtějšími, pozdvihnout celkově jejich duševní úroveň a vytvořit tak svět bez duševních chorob, bez kriminality a bez válek.

Za tímto účelem vytváří Scientologie organizace zaměřené na jednotlivé okruhy sociálních problémů, které chce napravit – Narconon (organizace zaměřená na léčení drogové závislosti), Citizens Commission on Human Rights (organizace zaměřená proti porušování

lidských práv v psychiatrii), Committee on Public Health and Safety (organizace zaměřená na celkové ozdravení společnosti) apod.

Hnutí je předmětem ostré kritiky ze strany antikultovních hnutí. Je mu přičítán manipulativní charakter a silná ekonomická moc. Výsledkem této situace je např. zákaz zaměstnávání příslušníků Scientologické církve ve státní správě v Německu. Tento krok je naopak kritizován jako porušování svobody vyznání a lidských práv.

V České republice působí Dianetické centrum v Praze.

Haré Kršna – Mezinárodní společnost pro uvědomování si Kršny

Na Západ toto hnutí proniklo v roce 1966, kdy indický guru Šrí Šrímad A.Č. Bhaktivédanta Swami Prabhupáda (1896-1977, vlastním jménem Abhaj Čharan De) založil v New Yorku Mezinárodní společnost pro uvědomování si Kršny (International Society for Krishna Consciousness – ISKCON). Hnutí čerpá z indické bhaktické tradice, jež zdůrazňuje oddanou lásku a službu Bohu a která byla výrazně rozvinuta bengálským mystikem Šrí Čaitanjou (1486-1533). Tento oddaný uctívač Kršny propagoval sborové zpívání božích jmen (*kírtaná*, *sankírtaná*), které v jeho případě vrcholilo extatickým transem a sjednocením s Bohem.

Prabhupáda pocházel z rodiny obchodníka a byl vychováván k uctívání Kršny a Rádhy. V roce 1922 se setkal se svým duchovním učitelem Bhaktisiddhántou Sarasvatí, který ho také v roce 1936 vyzval k šíření učení o Kršnovi po celém světě. V roce 1965 Prabhupáda odjel do USA a založil zde společnost, které určil sedm základních cílů: (1) systematicky propagovat duchovní poznání v celé společnosti a vychovávat všechny lidi podle pravidel duchovního života, aby se zabránilo nerovnováze životních hodnot a dosáhlo skutečné jednoty a míru ve světě; (2) propagovat uvědomování si Kršny podle textů Bhagavadgíty a Šrímad Bhágavatam; (3) sblížovat členy organizace a vést je ke Kršnovi, nejvyšší bytosti, a tak v nich a v celém lidstvu rozvíjet ideu, že každá duše je kvalitativní částí Boha (Kršny); (4) učit a

podporovat samkírtanové hnutí, tj. sborové zpívání svatých jmen Boha, jak je naznačeno v učení Šrí Čajtanji; (5) vybudovat poutní místa k oslavě Šrí Kršny v duchovní prospěch členů a celé společnosti; (6) sdružovat členy za účelem jednoduššího a přirozenějšího způsobu života; (7) tisknout a rozdávat periodické publikace, časopisy, knihy a jinou literaturu s ohledem na výše zmíněné body.

Podle indické tradice žijeme v dnešní době v období *kalijugy*, temném věku hádek, poklesků a všeobecného úpadku. V tomto období lidé žijí krátkou dobu a nezajímají se o Boha a duchovní život, proto Prabhupáda zdůrazňoval, že nejúčinnějším a také nejjednodušším způsobem, jak dosáhnout dokonalosti a přiblížit se Bohu, je opěvování jeho jmen. Zaměření mysli k Bohu opakovanou zpěvnou recitací jeho jmen se nazývá *džapa* a Prabhupáda stanovil, aby všichni členové hnutí bez výjimky „džapovali na růženci minimálně šestnáct kol denně“. Růženec, který příslušníci hnutí nosí v látkovém pytlíku zavěšeném na krku nebo na zápěstí, má 108 menších a jednu větší kuličku. „Džapovat jedno kolo“ tedy znamená pronést sto osmkrát mahámantru, která zní:

*Haré Kršna, Haré Kršna,
Kršna Kršna, Haré Haré,
Haré Ráma, Haré Ráma,
Ráma Ráma, Haré Haré.*

Vedle každodenního pronášení mahámantry oddaní (tedy bhaktové, jak se členové hnutí sami označují) striktně dodržují čtyři hlavní zásady: (1) nejíst maso, ryby, vejce, žádné produkty ze zabitých zvířat, cibuli a česnek; (2) nepožívat omamné látky jakéhokoliv druhu, včetně alkoholu, tabáku, kávy, čaje, kaka a všech drog; (3) Neoddávat se zakázanému sexu (za zakázaný sex je považován jakýkoliv pohlavní styk, kromě toho, který má muž se svou manželkou pouze jednou za měsíc a jehož účelem je početí dětí, které rodiče vychovají jako oddané Kršny); (4) nehrát hazardní hry, zvláště o peníze, a nespekulovat.

Denní rytmus života členů hnutí ve střediscích je pravidelný a jasně určený. Sestává z pravidelné recitace mahámantry, tance, péče o chrámová božstva a památku Prabhupády, studia posvátných textů. Všechny činnosti, včetně fyzické práce, jsou chápány jako oddaná služba Kršnovi.

Hnutí má střediska v řadě zemí světa. V České republice je Centrum pro védská studia v Praze a velmi známou je též farma Kršnúv Dvůr u vesnice Chotýšany nedaleko Benešova u Prahy. Vedle toho existuje několik dalších menších středisek a vegetariánské restaurace v Praze a Brně (ta však není součástí ISKCONu).

Doporučená studijní literatura:

Ladislav Hora: *Problematika tzv. alternativní religiozity a jejího podílu na formování životní orientace mládeže*, Karolinum, Praha 1995.

Dušan Lužný: *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997.

Zdeněk Vojtíšek: *Encyklopedie náboženských směrů v české republice: Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, Portál, Praha 2004.